

УДК 025.45УДК=161.2

Наталія Чунакова,
старший науковий співробітник відділу
класифікаційних систем Книжкової палати України

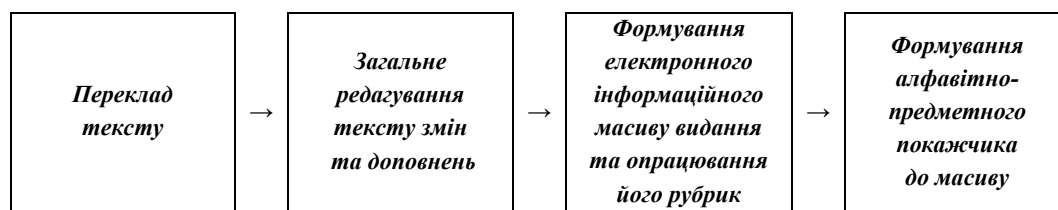
Ведення та удосконалення національного еталона таблиць УДК українською мовою

Прогрес науки й техніки потребує постійного удосконалення та оновлення будь-якої системи класифікації, у тому числі й Універсальної десяткової класифікації. За допомогою введення змін та доповнень у класифікаційну систему вводяться нові розділи та окремі індекси, дрібніша деталізація або, навпаки, здійснюється її скорочення, вилучення зайвого, перегляд застарілих розділів, індексів, методичного і посилального апаратів, уточнення термінології. Таблиці УДК є інтелектуальною власністю Консорціуму УДК (Гага), який координує роботи з розповсюдження, ведення та розвитку класифікації, здійснює перегляд та актуалізацію класів міжнародного англомовного еталона УДК (Master Reference File, або мастер-файл) на підставі пропозицій членів Консорціуму та подальшого висновку експертів з різних галузей науки. Актуалізація таблиць УДК — це підтримання класифікаційної системи відповідно до сучасного стану знань та потреб інформаційної діяльності за допомогою щорічного внесення змін і доповнень в мастер-файл. Робота завершується створенням електронних текстових файлів can.txt (вилучені індекси), mod.txt (змінені або модифіковані індекси), new.txt (нові індекси), які разом з оновленою (останньою) електронною версією мастер-файла розсилаються всім ліцензіатам. Затверджений варіант змін та доповнень до УДК (Revised UDC Tables) Консорціум також публікує у виданні "Extensions and Corrections to the UDC". Друкована версія виправлень до таблиць суттєво

спростила роботу з підготування матеріалів до публікації, що насамперед стосується змінених індексів.

У 1997 р. Книжкова палата України за фінансового сприяння Міжнародного фонду "Відродження" придбала ліцензію Консорціуму УДК на переклад, видання і розповсюдження УДК українською мовою та стала ексклюзивним власником УДК в Україні. У 2000 р. надруковано перше видання еталонних таблиць УДК українською мовою, аналогів якому немає у державі, а наступного року — Алфавітно-предметний покажчик до них [1, 2]. Щорічний ліцензійний внесок дає можливість Книжковій палаті отримувати з Консорціуму чергову оновлену електронну версію УДК разом з текстовими файлами can.txt, mod.txt та new.txt, а з 2003 р. — також видання "Extensions and Corrections to the UDC", тобто всі зміни та доповнення, що забезпечують підтримання класифікації в актуальному стані, і які були внесені до англомовної версії мастер-файла. На підставі цих матеріалів публікується видання "Універсальна десяткова класифікація (УДК). Зміни та доповнення" (далі — "Зміни та доповнення"), яке слугує основним документом для актуалізації національних таблиць УДК українською мовою, тому його оперативне підготування та випуск надзвичайно важливі.

Технологічна схема підготування матеріалів складається з декількох етапів:

Відповідно до цієї схеми підготовлено та надруковано перші чотири видання "Змін та доповнень" (1998—2002) [3—6]. Зміни за 2003—2006 рр. не видавались окремими випусками, а відразу були вміщені в текст таблиць другого видання. Завершено опрацювання змін за 2007—2008 рр. та розпочато роботу над виданням "Універсальна десяткова класифікація (УДК). Зміни та доповнення (2009)".

Національні еталонні таблиці УДК українською мовою формуються на основі перекладу міжнародного еталона, а також змін і доповнень до нього.

Загальне редагування полягає в ознайомленні з матеріалами, надісланими Консорціумом УДК, для виявлення:

- можливих помилок у написанні основних і комбінованих індексів у друкованій та електронній версіях змін та доповнень;

- можливих (суто технічних) порушень в ієрархічній послідовності записів класів;
- можливих пропусків індексів (кодів класів), які зазнали змін, у друкованій та електронній версіях.

Загальне редагування включає також вивіряння умовних позначень, які пояснюють введені зміни. Іноді після ознайомлення з їхньою суттю позначення доводиться коригувати.

Подальша робота полягає у ретельному звірванні кожного індексу в "Revised UDC Tables" (або у файлах can.txt, mod.txt та new.txt) з мастер-файлом (у тому числі індексів, у які перенесено вилучені рубрики) для виявлення різного виду помилок та введення необхідних виправлень у текст. Насамперед це стосується індексів, якими Консорціум рекомендує замінити вилучені індекси; серед них можливі неправильні посилання (на вилучені чи замінені індекси або

на індекси, які не зовсім точно відображають вилучене поняття). У цих випадках необхідно самостійно добирати індекси, які найбільше відповідають змісту поняття. Ведення УДК — процес дуже трудомісткий, тому що зміни в одному класі тягнуть за собою необхідність коригування всіх інших класів, які містять посилання на змінені індекси.

Варто також критично розглядати та (у разі необхідності) коригувати індекси, в які перенесено поняття з вилучених рубрик. На наш погляд, не завжди точно або логічно обрано клас окремих понять, індекси яких використовуються для створення комбінованих індексів. Наприклад:

MRF	Видання "Зміни та доповнення"	Коментар
26-442.45:637.5-051 Shohet. Kosher butcher	26-442.45:637.513.12-051 Шойхет. Кошерний різник м'яса	Шойхет — це різник м'яса, тому другий елемент комбінованого індексу буде 637.513.12-051 (637.5-051 — м'ясник)
502.171:546.212 Water conservation	502.171:556 Охорона вод	У класі 502.17 <i>Захист навколишнього середовища</i> для створення комбінованого індексу для поняття <i>Охорона вод</i> логічніше використовувати індекс терміна <i>Вода</i> з класу 55 <i>Наука про Землю</i>
641.1:577.112 Proteins	641.1:613.28 Білки/Протеїни	У класі 641.1 <i>Продукти харчування</i> логічніше комбінування з індексом терміна <i>Білки</i> з класу 613 <i>Гігієна харчування</i>

У разі виявлення помилки варто внести необхідні виправлення, а також виправити той самий індекс, якщо він зустрічається в інших розділах або класах таблиці (у прикладах комбінування, посиланнях тощо). Про усі виявлені помилки (в індексах, текстах рубрик тощо) необхідно повідомляти Консорціум для коригування міжнародного еталона УДК.

Після здійснення перекладу та виправлення помилок формується електронний масив видання "Зміни та доповнення" із загальноприйнятими умовними позначеннями для нових (+), змінених (!) або вилучених (x) індексів. Фрагмент електронного масиву видання "Зміни та доповнення" з відповідними позначеннями, що передують індексу, та змінами у вигляді виділеного тексту подано далі:

! 025.35	Каталоги за формою
+ 025.355	Онлайнний загальнодоступний каталог (online public access catalogue — OPAC) Приклад(и) комбінування: 025.355:004.5 Інтерфейс каталогу 025.355:004.738.5 Інтернет-каталоги та веб-каталоги 025.355:025.4.03 Техніка пошуку і видачі в онлайнних каталогах
! 028	Читання Приклад(и) комбінування: 028:061.2 Читацькі клуби
! 028.4	Читання літератури різних видів та жанрів Окремі жанри літератури позначати за допомогою комбінації двокрапки з 82-1/-9 Приклад(и) комбінування: 028.4:82-3 Читання художньої прози → 82-1/-9
x 028.41	=> 028.4
! 028.42	Читання літератури іноземними мовами
! 028.8	Поради читачам. Пропозиції для читання Приклад(и) комбінування: 028.8:615.85 Бібліотерапія

Важливий етап у процесі підготовки видання — опрацювання кожного запису класу або класифікаційної рубрики масиву (перевірка правильності введених у таблиці УДК змін та доповнень тощо) і термінологічне редагування

тексту рубрик. Нові та змінені записи класів потрібно розглядати у контексті найближчих рубрик; введення нових записів класів або понять не має порушувати ієрархічну структуру таблиць. У текст видання варто вносити також виправлення окремих помилок у національному еталоні УДК, уточнені тексти рубрик тощо. Запис класу з виправленими термінами необхідно вводити в електронний інформаційний масив видання з позначенням, як для змінених індексів.

Під час бібліографічного редагування особливу увагу варто звертати на переклад тексту класифікаційних рубрик і підрубрик (має зберігатися ієрархічна підпорядкованість понять — від загального до окремого — в описі та словесних прикладах).

Для зручності користування, швидкого орієнтування в таблицях і пошуку необхідних індексів до масиву змін та доповнень потрібно скласти алфавітно-предметний покажчик (АПП) — алфавітний перелік основних понять, які містяться у класах УДК. АПП формують з:

- основних термінів і словосполучень з нових класів;
- нових термінів зі змінених (модифікованих) класів, які виділено грубим шрифтом у текстових рубриках;
- нових термінів з прикладів комбінування;
- виправлених термінів з попередніх видань національного україномовного еталона.

Для кожного поняття подається аспект (у разі необхідності) та індекс, що визначає місцезнаходження поняття у таблицях [7].

На допомогу співробітникам відділу класифікаційних систем розроблено "Методичні рекомендації з підготовки та оформлення видання "Універсальна десятикова класифікація (УДК). Зміни та доповнення" [8]. Рекомендації регламентують основні правила з опрацювання та оформлення змін і доповнень до україномовних таблиць УДК. У них детально розглянуто процес підготовки видання з використанням як друкованої версії виправлених рубрик УДК з бюлетеня "Extensions and Corrections to the UDC", так й електронних текстових файлів can.txt, mod.txt та new.txt. Положення методичних рекомендацій проілюстровано фрагментами таблиць з видань "Зміни та доповнення". Використання рекомендацій допоможе зменшити витрати часу та забезпечити максимальну уніфікацію підготовлених до випуску матеріалів.

Для подальшої актуалізації національного еталона УДК усі зміни з видання "Зміни та доповнення" варто ввес-

ти в текст наступного повного видання таблиць без позначень, що передують індексам, а терміни та термінологічні словосполучення з АПП до видання змін та доповнень ввести у зведений АПП. Під час ведення та удосконалювання національного еталона УДК уточнюються терміни, набуває подальшого розвитку в різних класах національна тематика. Так, найближчим часом планується уточнити текст класифікаційних рубрик у визначниках місця за допомогою введення термінів "Гори України", "Річки України" тощо.

Регулярний та оперативний випуск видання "Зміни та доповнення" дасть змогу вчасно актуалізувати національні таблиці УДК і сприяти функціонуванню в Україні однієї з найпоширеніших міжнародних класифікацій.

Список використаної літератури

1. *Універсальна* десяткова класифікація (УДК). У 2 кн. Кн. 1. Таблиці / [підгот. М. Й. Ахвердова та ін.] ; Кн. палата України. — К. : Кн. палата України, 2000. — 929 с.
2. *Універсальна* десяткова класифікація (УДК). У 2 кн. Кн. 1. Алфавітно-предметний покажчик / [підгот. Н. О. Петренко та ін.] ; Кн. палата України. — К. : Кн. палата України, 2001. — 808 с.
3. *Універсальна* десяткова класифікація (УДК). Зміни та доповнення (1998—2000) / Кн. палата України. — К. : Кн. палата України, 2002. — 144 с.
4. *Універсальна* десяткова класифікація (УДК). Зміни та доповнення (2001) / Кн. палата України ім. Івана Федорова. — К. : Кн. палата України, 2004. — 108 с.
5. *Універсальна* десяткова класифікація (УДК). Зміни та доповнення (2002) / Кн. палата України ім. Івана Федорова. — К. : Кн. палата України, 2005. — 116 с.
6. *Універсальна* десяткова класифікація (УДК). Зміни та доповнення (1998—1999 ; 2001—2002) / Держ. наук. установа "Кн. палата України ім. Івана Федорова". — К. : Кн. палата України, 2006. — 199 с.
7. Харитоненко К. Особливості створення Алфавітно-предметного покажчика до другого україномовного видання УДК / Ксенія Харитоненко // Вісник Книжкової палати. — 2009. — № 4. — С. 8—10.
8. *Методичні рекомендації* з підготовки та оформлення видання "Універсальна десяткова класифікація (УДК). Зміни та доповнення" / уклад. Н. Чунакова. — К. : Кн. палата України, 2009. — 22 с.

Надійшла в редакцію 29 квітня 2011 року